

ЗБОРНИК У ЧАСТ

Гордани Вуковић

**ЛЕКСИКОЛОГИЈА
ОНОМАСТИКА
СИНТАКСА**

Уредници

Владислава Ружић
Слободан Павловић

Нови Сад, 2011

ПРОСТОРНИ ЛОКАЛИЗАТОРИ ИЗ СФЕРЕ КУЋЕ И ПОКУЋСТВА У ГОВОРУ ГЛАСИНЦА*

У раду се анализира концептуализација појмова из сфере куће и покућства који су у функцији просторних локализатора, а који су забележени у говору Гласинца (источна Босна). У зависности од ангажованости унутрашњости или површинског дела, односно од њихове просторне представе, регистровани локализатори су у локативу и акузативу блокирани предлозима $V \sim HA$, а у генитиву предлозима $IZ \sim C(A)$. Проблем дистрибуције ових предлога јавља се онда када они нису више формални показатељи локализације унутрашњошћу или површином локализатора, тј. када долази до другачије концептуализације самог локализатора, и то услед његовог специфичног изгледа (нпр. занемарљива разлика унутрашњост/површина), специфичности објекта локализације (нпр. предметност), али и услед другачије говорникове перспективе посматрања (нпр. вертикална оса).

Кључне речи: српски језик, дијалектологија, синтакса и семантика падежа, просторност (= спацијалност), концептуализација, просторни локализатори, дистрибуција предлога $V \sim HA / IZ \sim C(A)$, херцеговачко-крајишки дијалекат, Гласинац.

1. Увод. При утврђивању просторних односа изражених падежном формом, најразвијенијим синтаксичким формализатором просторног значења у српском језику, релевантна је природа појма у функцији локализатора која неретко утиче на предлошку формализацију, првенствено као израз унутрашње / површинске концептуализације локализатора. Стога је неопходно пажњу посвећивати и просторној концептуализацији, која је предмет когнитивне семантике.

У првом реду имамо локализаторе који су по својим физичким одликама најближи (као прототип) идеалном локализатору у просторном односу – паралелопипеду (уп. PIPER 2001: 22). Иако се најчешће срећемо с просторном тродимензионалношћу, конкретни објекти који се могу наћи у улози локализатора јесу и сви они објекти који имају једну или две просторне димензије (ПИПЕР 1977–78: 6–7), те се као такви укључују у ову врсту односа својим денотативним значењем. У другим случајевима локализаторима се просторност (= спацијалност) само конотира. „Што је већа разлика између једног конкретног локализатора и модела идеалног локализатора (паралело-

* Овај рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка исцртавања српског језичког простора*, који у целини финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

пипеда) већа је вероватноћа да опозиција *унутрашњост* ~ *површина* неће имати и свој специфични морфолошки израз” (Пипер 1977–78: 18).

Директно смештање радње у границе локализатора, најпре се обележава локативом који је, првенствено падеж места (уп. М. Ивић 1957–58: 155). Овај падеж је најпродуктивније синтаксичко средство за исказивање непосредне просторне локализације, посебно у случајевима када је блокиран двама основним предлозима – „у и на, који одговарају двама основним могућностима ближег одређивања места радње (унутрашњост или површина) [истакао З. С.]” (М. Ивић 1957: 152).

Проблем дистрибуције предлога *У* ~ *НА* уз локатив, који изискује анализу концептуализације именичких појмова у функцији просторних локализатора, на исти начин истовремено открива и однос у употреби ових предлога у адлативним акузативним конструкцијама, као и дистрибуцију аблативних предлога *ИЗ* ~ *С(А)*.

Имајући у виду чињеницу да се српска дијалектологија врло мало задржавала на описима синтаксичког система у српским народним говорима (уп. Танасић 2002: 137),¹ указала се потреба да се и један српски говор херцеговачко-крајишког дијалекта – говор Гласинца у источној Босни – проучи на семантичко-синтаксичком нивоу, а истраживања су извршена у сфери спацијалности израженој падежном формом.² У оквиру тог истраживања, битно место је имала синтаксичко-семантичка анализа локативних и акузативних падежних конструкција с предлозима *У* и *НА* те генитивних конструкција с предлозима *ИЗ* и *С(А)*, па тако и анализа концептуализације појмова у функцији просторних локализатора чији ће резултати бити приказани у овом раду.

За ову прилику ограничили смо се на просторне локализаторе из сфере куће и покућства. Будући да је лексика из овог домена саставни део свако-

¹ Подробнија истраживања синтаксе падежа имамо у свега неколико српских говора. Прве описе налазимо за говор Роваца (Пижурица 1967) и за говор Змијања (Петровић 1972), а потом је опис синтаксе падежа урађен и за говор Левча (Р. Симић 1980). Дескрипција синтаксичких прилика у домену употребе падежних облика у косовско-ресавском говору прелазне зоне – говору Параћинског Поморавља представљена је у Милорадовић (2003). Док је анализа предлошко-падежних конструкција у наведеним радовима и монографијама вршена традиционалним приступом груписања значења око падежне форме, монографија Слободана Павловића (2000) нуди опис падежа с детерминативном функцијом у говору северозападне Боке у којем се за одређено семантичко поље дају сви регистровани предлошко-падежни формализатори.

² Грађа за овај рад, али и за неке друге радове (в. З. Симић 2003; 2004; 2005), прикупљена је теренским истраживањима говора Гласинца почевши од 1996. године. Базни истраживани пункт био је његов административни центар – Соколац. Пунктови из непосредне близине Сокоца били су села Видрићи и Бјелосављевићи. Бабине, село на северу соколачке општине, једини је пункт који је удаљенији од свог административног центра, и од других истраживаних пунктова. Непостојање ниједне изоглосе која би раздвајала говор овог села од говора осталих трију испитиваних локалитета био је разлог да и ово село буде обухваћено истраживањем. Из истог разлога монолитности испитиваног говора с поменутих пунктова, уз примере нису навођене ознаке пункта на коме су забележени. Поред снимљених разговора корпус чини и добар део записиваних појединачних реплика које су садржавале релевантне информације.

глаголима самосталног кретања и симултаног кретања и агенса и пацијенса, и то необележене према виду транслокативности. Потом се наводе синтагме семантички супротно односно различито обележених њених чланова (аблативни глагол – адлативни колокат и обратно), те синтагме семантичке, а затим и семантичке и формалне (префикс – предлог) еквивалентности њених конститутивних чланова. На крају су и примери с непрелазним и прелазним, манипулативним глаголима смештања, тј. „глаголима финалне директивности”, којима се, без обзира на префикс, иницира само адлативност (или локативност због импликација статичности), а глаголима измештања само аблативност (уп. Павловић 2006: 24).

2.1. ПРЕДМЕТИ ПРОТОТИПИЧНОГ ОБЛИКА ЛОКАЛИЗАТОРА

2.1.1. Овде наводимо локализаторе који се сматрају најсличнијим прототипичној *куиџи*. У свом когнитивистичком приступу Душка Кликовац овај тип локализатора (код ње названим *садржаиљем*) такође узима за прототипични, с тим да се као битан моменат истиче и то да је објекат локализације (ауторкино термилошко решење је *садржани објекат*) неки предмет. Поред изгледа таквог локализатора ауторка говори и о његовој битној функцији, а то је *џреношење или држање СО* (=садржаног објекта) те да овај из локализатора не сме испадати (Кликовац 2000: 47, 48). Наш корпус пак нуди низ такође прототипичних локализатора, мало другачијег вида будући да они у својој унутрашњости садрже неку материју а не предмет, па је и њихова функција, претежно, *џреношење и/или држање џечности* (Кликовац 2000: 75). Реч је, наиме, о најразличитијим врстама *џосуда* (које су се употребљавале или се употребљавају у испитиваном говору) чији изражени унутрашњи део учествује у локализацији: *бакрач*, *бањица*, *ђевза* ‘цезва’, *карлица*, *џлоска* ‘пљоска’, *џевсија* / *џеџсија*, *ђикара*, *финџан* ‘филџан’, *фиђ*, *чанак*, *џкаф*. Блокирана предлогом *у*, падежна форма оваквих локализатора указује на ангажованост унутрашњости у следећим примерима:

(у локативу) *Ўма̄ ли те̄ дољевуше̄ јџш̄ ӯ џевзи*; *Нема̄ пџте̄ ӯ џевсији* док је кр̄ва репом̄ не̄ пре̄ђе̄; – *У фиђевима* се сл̄жуила ра̄кија;⁴ *У чанку* се нџсила џжина;⁵

(у акузативу) *Тур̄имо ӯ бакрач̄* и к̄вамо; *Наспи* вџде̄ ӯ *бањицу* да к̄памо дијете̄; *Млијџко* се ра̄жљевало ӯ *карлице*;⁶ по ч̄таву кџцку не̄ће да тур̄и ӯ *финџан*; *Истрџси* ве̄ш̄ ӯ *џкаф* па џзмијеш̄ај.

На основу своје функције држања неке материје у својој унутрашњости најсличнији овим јесу локализатори као *јасле*, *џријџек*:⁷

⁴ Поред спацијалног значења локативна конструкција говори и о начину служења.

⁵ Будући да стаје у чанак, ужину вероватно чини неки млечни производ (павлака, кајмак, сир). И у овом случају присутна је квалификативна детерминација реченичне предикације.

⁶ У синтагми с глаголом *разлиџи* упућује се на дифузни просторно-дистрибутивни однос (уп. Антонић 2005: 191) и на реализацију више локализатора исте врсте.

⁷ Значење највећег броја лексема које су необичне у српском стандарду, а које се у говору Гласинца могу наћи у улози локализатора дато је у мом раду: З. Симић 2003.

иши у *кући* – с унутрашњом локализованошћу бележимо лексеме *бубњара*, *креденац*, *шијорији* ‘шпорет’, а к ао локализатор површином лексему *орманче*:

(у локативу) С*а*ни б*и*ли д*о*ли у *крѣденцу*; (у акузативу) По п*у*ну ц*а*ку п*и*ље-вин*е* н*а*бије у *бубњару*; (у генитиву) Йспаде ми ж*и*шка *и* – *ишиорији*.
(у акузативу) в*а*к*о* б*и*ло ј*е*но орм*а*нче, *на он*о* орм*а*нче ст*а*ви*.

2.1.4. Често се део целине, уочљив као засебан предмет (*лаишица*, *лаишичица*; *шкрабија* – ‘ладица’), појављује у функцији локализатора, а, будући да се наменски користи његова унутрашњост, денотати појма *ладица* имају уз себе такав предлошки показатељ:

(у локативу) В*и*ди т*у*дика у *ишој лаишичици*; (у акузативу) Ш*ћ*ушка н*е*шта у *шкрабију*; (у генитиву) У*з*ми из *лаишице* уп*а*љ*а*ч.

2.1.5. У случају када је *ладица* део *сѣола*, смештеност објекта локализације у *ладици* може бити изражена и конструкцијом с именицом *сѣо* која указује на унутрашњу локализацију,¹¹ док је за *сѣо* као локализатор уобичајена ангажованост горње, равне површине:

(у локативу) Љ*е*б вам је *на сѣодлу*; (у акузативу) Ј*а* ст*а*вила *на асѣйалић* и *ошла*; ст*а*в*е* оног*а* ч*и*тавог*а* *о*вна *на сѣо*.

2.1.6. Обличку сличност с прототипичним локализатором има и већи-на осталих предмета који чине делове намештаја, а чија је намена седење или лежање, па ће у ту сврху и овде у локализацији бити ангажован површински део. С таквом концептуализацијом срећемо лексеме *кауч*, *ошман*, *седишће* ‘седиште’, *сламарица*, *шиокрља*:

(у локативу) б*и*ли *на сѣдишћу* з*а*једно н*а*с тр*о*је; – М*е*ни је б*и*ло пр*и*ј*а*тно и *у*кусно *на ишом* сп*а*вати. [на *сламарици*]; – И з*а*сп*о* ми М*и*ћо *на њиовом* *о*том*а*ну; Шта се г*у*зиш *на тој* шт*о*кр*л*ји; (у акузативу) ј*а* н*а*к*о* с*е*ла *на кауч*; (у генитиву) изв*у*чеш са сѣдишта.

2.1.7. Унутрашња локализација претпоставља присуство постељине којом је објекат локализације – човек у лежећем положају – прекривен (уп. К*Л*КОВАС 2000: 64; АРСЕНИЈЕВИЋ 2003: 144). Овај случај имамо уз локализаторе *бешика* и *креветаци*:

(у локативу) в*а*зд*а*н диј*е*те с*а*мо у *кревѣцу*; (у акузативу) Т*у*р*и*м диј*е*те у *бешику* и *о*док *на њиву*; С*а*м т*и* њ*е*г*а* л*е*гни у *кревѣци*, з*а*спа*е* он.¹²

2.2. ЗГРАДЕ И ДЕЛОВИ ЗГРАДА

2.2.0. И овде је предмет анализе тип локализатора сличан по свом облику прототипичној кутији, само далеко већих димензија. Реч је о *зградама* и

¹¹ Имплицирајући локализованост у ладици стола, локализатор *сѣо* се приближава другим ‘шупљим’ предметима (као нпр. *орман*, *кофер* и сл.) чији унутрашњи део човек свакодневно наменски користи (уп. АРСЕНИЈЕВИЋ 2003: 150).

¹² Примере употребе акузатива правог објекта уз овакве глаголе наводи Гортан-Премк (1971: 65–66) и констатује да та употреба не представља неку синтаксичку специфичност као и да је то особеност народних говора уопште.

ѝросѝоријама, које својом наменом одређују човека као ‘примарног’ објекта локализације.¹³ За ово разматрање није толико битно о каквом објекту локализације се ради, колико је релевантно то што сама сврха подразумева да се такав објекат везује за унутрашњи простор ових локализатора. Као просторни локализатор на овом месту се посматра и *уџао ѝросѝорије* те концептуализација *враѝа* и *ѝрозора*.

2.2.1. Поред лексеме *кућа* као најчешћег локализатора ове врсте, у корпусу су забележени и ови називи за типове зграда заступљених на испитиваном подручју: *амбар*, *барака*, *ваљара*¹⁴, *викендица*, *кош*, *млин*, *сушара*, *ѝрай*, *ѝѝала*, *ѝуѝа*:

(у локативу) *У кòщевима* биде̄ кокѝруз нàкò чѝтав, у клипу; а ми, нàс трѝ у *оној кѝћи* нàшој ено дòље; ја сàма ѝ кући, нѝмàм ље̄; били ѝ *кући* трѝ нòћи, чѝтири, ѝ однику; кад ми је бѝла онà ðвчица ѝ *кући*; Нѝмàм нијене̄ љепкѝ ѝ *кући*. – стàновàли првò у *јенòм àмбару*, бòгме; Пѝт гòдина ми смо у *барàци* жѝвљели; – нѝкò брàшно нàшò у *млину*; ѝгоре ѝ он у *оној кѝћи*; ðтац нам ðстò ѝ *кући*; ја-њади ðстајѝ ѝ *ѝѝали*; Нѝ мереш сѝрбез јѝсти ѝ *својòј кѝћи*; Ёфтично ðчисти, нѝ држи пексинлук ѝ *кући*; стàлно кѝкам окò куће, изнàт куће и ѝ *ѝуѝи*;

(у акузативу) ðна ље̄ ѝ *кућу*, ѝ *ѝѝалу*, ѝ *ѝрай*, свѝкуд зà тобом, нѝ идѝ јѝдно сàмо ѝ *млин*; – Сѝкно се нòсило у *ваљару*, тàм се вàљало; и ја сам дòнијела нà себи кукѝрузе и ѝ *млин* нòсила; ðнѝ трѝпине и чѝкиће ѝзми и гòни ѝ *млин*; у *Миломирову ѝѝалу* гòни; – и ја ðтишла ѝ *кућу*; Ошò у *сушару* да донесе̄ коју вѝѝалицу; ðна ðтишла у *ѝуѝу*; – и ја ðдвѝкла ѝ *млин*; – више се ѝ *кућу* нѝ вратѝм; – у *свòју кѝћу* дòшли; јѝс, дòлазио је ѝ *кућу* дòље; дòђем рàно ѝ *ѝѝалу*; јес тò тѝ, Мѝљò, нòфас ѝ *ѝѝалу* дòлазила; – кѝд си ѝшò ѝ *моју кѝћу*; Нѝси смѝò [уѝи] ѝ *кућу* док мѝит не изѝѝе; – сàвили се ðндàра у *Милѝнину* у *Мѝщову онѝ викендицу*; Мѝ пòмàле бѝле и ми се сàкријемо ѝ *ѝѝалу*; – он мѝни дòнио нàвѝзенѝ нàрàнцу и вàкò је стàвио ѝ *кућу*;

(у генитиву) кад сам дòшла *из млина*.

2.2.2. Посебни одвојени делови у кући или у штали – *одељења* или *ѝросѝорије* – именоване су лексемама као што су овде регистроване: *бања*, *јање-ћак*, *кочак*, *ку(х)иња*, *маџаза*, *ѝодрум*, *соба*, *солдрма*, *сѝан*, *ѝелећак*, *уѝара*, *(х)одник*:

(у локативу) били ѝ кући трѝ нòћи, чѝтири, ѝ *однику*; кàпак дòље бѝò у *ѝдруму*; кад он з дрѝгòм нàкòм ѝ *соби*; тѝтка ѝ *соби*, никог нѝмà; Бѝò гòрàм у *сòлдрми*; ðндàр смо бѝли у *сѝàну*, у Сокòпу; мѝне стрà да нѝ будѝ штà у *ономѝ сѝàну*; – тàмо смо и нòћили у *јѝднòм ѝдруму*; – Мòбрàм јѝне јàслице у *кочàку* нàправити зà телàд; Кàжѝ... ѝ *однику* вàмо...; ѝ *јѝнòј сòби* нàложим им вàтру; Тѝчи вàздан ѝ *соби*; Нѝшта љѝò гòрàm у *сòлдрми* и пòсекò се; и ðстанѝмо тѝди у *ѝòм сѝàну*; у *ономѝ сѝàну* ми се побòљѝла љѝца;

¹³ Основна сврха зграда и просторија је *зашѝѝѝа човека од дејсѝива сѝòљних сила*, нај-ѝре *àтмосферских ѝрилика* (уп. Кликòвас 2000: 59).

¹⁴ Будући да и лексеме које означавају зграде и постројења, уређаје у селу или ван њега (нпр. млинови, воденице и сл.), органски припадају тематској области куће и покућства (уп. Вуковић 1988: 2), уврстили смо и лексему *ваљара* у посматрану терминологију.

(у акузативу) Ајде, нѡси свѡје дијете да ти спав̄а, бив̄а у собу; – Одок у бану да перем; Одем вак̄о у другу сѡбу нек̄у, пѡчнем пл̄акати; – Отвори капак и уће у иѡдрум; Ушѡ гуштијер у уцару; за онѡм свѡјѡм рѡдиѡм па [уђем] у шииалу; – Уведи га у јањећак; и такѡ ѡни да унесу у куињу, а ѡни не дају; Унесе ми глѡб у кућу, а ја м̄алоприје рибала; Одок телад у шелећак ућерати;

(у генитиву) Донеси ћѡци ѡрас̄а из маг̄азѡ; – ја т̄амо више нѡкад нећу [отићи] из овѡга сииана; – Издири ис куће; – не би се даѡ извести и-шиалѡ; к̄ако ћеш ме из моје куће [истерати].

2.2.2.1. У говору Гласинца кућа може да означава и просторију у којој се проводи највише времена (оно што се данас назива *дневним боравком*). Разлику између просторија и зграда неки језици не праве. „Razlog tome је, verovatno, то што су се некада зграде састојале само од једне просторије. Па и данас, чини се да се прототипична кућа zamišља, barem у овом типу кulture, као приземна грађевина са једном (или једном главном) просторијом” (КЛИКОВАС 2000: 60). Овакву употребу налазимо у примеру: нѡкако нијесам у кући била, свѡ у соби прѡлежала. Свакако да овакви случајеви нису више тако чести, а за млађе генерације су и сасвим непознати.

2.2.2.2. Локализација се остварује у унутрашњем простору и када је у питању *сѡраи* или *шаван*, али се у том случају на језичком плану појављује предлошки формант задужен за локализацију површинским делом. Разлог томе лежи у концептуализацији коју има говорно лице које одређује овакав просторни однос, а према којој се, на вертикалној оси, радња смешта изнад положаја, иначе уобичајеног за човека (уп. КЛИКОВАС 2000: 60; АРСЕНИЈЕВИЋ 2003: 165):

(у локативу) гѡре им̄а ѡсам сѡба на сѡраиу; св̄ашта им̄аш на шавану, онѡ ко што по тавану и онѡ сандуци и онѡ нешто;

(у акузативу) Пѡмало му даи, а ѡнѡ...свѡ ти тѡ на шаван [стави / остави];

(у генитиву) Баѡићу пол̄ако, к̄ажѡ, с шавана, а ти чѡли изнат куће.

Овим локализаторима, по својој просторној представи познатим и стандардном српском језику, додајемо и један који се не би могао сматрати уобичајеним стандарднојезичким изразом. Ради се о именици *соба* у спацијалној конструкцији с предлогом *НА*, уз који ће се, иначе, увек наћи именице *сѡраи* и *шаван*. Локализатор *соба* је овде, заправо, део тавана, тј. поткровља (*биши на соби* значи ‘бити у соби која је на тавану’). Уп. у локативу *ни соби* је, није ни слазио.

2.2.3. Као што су просторије које су унутрашњи делови већег локализатора, зграде, и саме локализатори, објекат локализације може бити смештен и у границе, односно у унутрашњост само једног дела просторије – у њен угао. Иако му недостаје једна страна, угао просторије испуњава функције локализатора (уп. КЛИКОВАС 2000: 55). За овај појам у говору Гласинца се употребљавају лексеме *буѡак* и *ћѡшак*. Уп. акузативне конструкције *А прогворѡиш иѡдеш у буѡак*; *кѡ кат с̄ам баѡи у ћѡшак*.

При томе се друга лексема користи и у конструкцији формално опонентној оној која подразумева смештање у унутрашњости. Блокирана предлогом *НА*, лексема *ћошак* упућује на вањски угао зграде, куће, на место где се састају или секу две улице. Заједно с детеминатором *сваки* добија значење прилога 'свуда' (уп. мајка нѐ мере сйна рѐдити, а људѝ на свѝкѝм *ћдишкѝ*).

2.2.4. Битан део на зградама и просторијама, а посебан по својим семантичким могућностима јесу *враѝа* и *ѝрозори*. Ова два појма се срећу као локализатори у значењу отвора и у значењу површине којом се тај отвор затвара. У улози затварања шупљине, заједно с *враѝима* и *ѝрозорима*, налази се и лексема *враѝинице* с разликом што се њима затвара отвор на огради. Иако се за стандардни српски језик у литератури наводи употреба оба предлога из опозитног пара *У ~ НА* у просторним конструкцијама с лексемама овог типа (предлог *У* када се дате лексеме схватају као отвори) (КЛИКОВАС 2000: 55; АРСЕНИЈЕВИЋ 2003: 149), из говора Гласинца имамо само потврде употребе предлога који одговарају површинској локализацији:

(у значењу отвора – у локативу) *пѝтѝ ме, на враѝѝ^ама – Швабо је, а иза њѝга љсташа; – они Швабо свѝ стѝѝ на враѝѝима; вићек те на ѝрозору; (у акузативу) ти виш мѝни на враѝѝа се не помѝлѝ; тамѝн ми сѝли, а вѝјник на враѝѝа [изби, појави се]; ѝзбишѝ на враѝѝинице; цѝре онѝ свѝ на ѝрозор се најатиле;*

(у значењу равне површине – у локативу) *а ѝна ти штѝ прѝје напиши тѝфус на враѝѝ^ама; пѝшѝ на враѝѝима љ колко сѝтѝ; (у акузативу) нѝко покуца на враѝѝа; Кѝсник тѝраш на враѝѝинице да чвршѝ стѝѝе.*

3. ЗАКЉУЧАК. Неопходно је посвећивати пажњу просторној концептуализацији појмова који се налазе у функцији локализатора, будући да њихова природа неретко утиче на предлошку формализацију. Извршеном анализом концептуализације појмова из сфере куће и покућства забележених у говору Гласинца (источна Босна) и који су у функцији просторних локализатора, уочава се да ангажованост унутрашњости или површинског дела није увек пресудан моменат у одабиру предлошког форманта *У ~ НА* уз локатив или акузатив, односно *ИЗ ~ С(А)* уз генитив.

Регистрована је очекивана концептуализација највећег броја различитих врста посуда у случајевима да њихов изражени унутрашњи део учествује у локализацији. Такође, није необична ни појава формалног показатеља локализације површином локализатора (предлог *НА / С(А)*) уколико се објекат локализације смешта на вањском делу посуде или њеном горњем рубу, дакле, у спољашњост локализатора. Овде се има у виду предметност објекта локализације и његове веће димензије у односу на димензије локализатора. Међутим, чак и у случајевима када је ангажована унутрашњост локализатора, његова концептуализација може довести до формализације предлога *НА / С(А)* уз локализатор, поред уобичајене појаве конструкција с предлогом *У / ИЗ* (*на ѝѝѝ двѝје ѝѝѝсије свѝ ѝсѝкли [и ставили][месо, комаде меса]* према оне

јѹфке прѹсѹшїш, згѹжвѹш [и ставиш] у *шѹвсију*...). Разлоге за то видимо у специфичном облику локализатора чији унутрашњи део није јасно изражен. Притом, иако мањих димензија од димензија локализатора, видан утицај имала је и предметност објекта локализације. Појава синонимичности конструкција с предлозима *У / ИЗ ~ НА / С(А)* у оваквим случајевима, иначе позната српском стандарду, могла би бити испитана и на ширем српском дијалекатском простору.

Уобичајена појава назива за различите типове зграда и назива за њихова одељења у конструкцијама с предлошким формализаторима унутрашњости редовна је и у истраживаном говору, а тако и појава предлошког форманта задуженог за локализацију површинским делом у конструкцијама с именицом *сїраїи* или *шаван*, иако се локализација остварује у унутрашњем простору. Концептуализација коју има говорно лице које одређује овакав просторни однос у вертикалној равни и која је разлог да просторне конструкције с наведеним именицама буду блокиране предлозима *НА / С(А)*, јесте објашњење и за регистровани пример *нї соби* је, нїје нї слазио. Локализатор *соби* овде подразумева део тавана, поткровља, а *биши на соби* значи 'бити у соби која је на тавану'. Да ли је ова конструкција, иначе страна стандардном језику, присутна у другим српским говорима и, ако јесте, у којој мери је распрострањена, показаће дијалектолошка истраживања у области синтаксе падежа.

И у значењу отвора, а не само у значењу површине којом се тај отвор затвара, концептуализација *враїа* и *їрозора* у говору Гласинца формализована је употребом предлога који одговарају само површинској локализацији. Док стандарднојезичка литература бележи и предлог *У / ИЗ* уз наведене лексеме када се схватају као отвори, у српској дијалектологији тек предстоји задатак да се опише ситуација на штокавском терену.

ЛИТЕРАТУРА

- Антонић, Ивана. *Синїакса и семанїшка їадежа*. Милка Ивић (ред.). *Синїакса савременога српског језика. Просїа реченица*. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 2005: 119–300.
- Арсенијевић, Нада. Акузатив с предлогом у савременом српском језику (I). *Зборник Маїице српске за филологију и лингвистику* XLVI/1 (2003): 101–261.
- Вуковић, Гордана. *Терминологија куће и їокућїва у Војводини*. Нови Сад: Филозофски факултет, 1988.
- Гортан-Премк, Даринка. *Акузативне синїагме без їредлога у српскохрваїском језику*. Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ, 1971.
- Ивић, Милка. Једно поглавље из граматике нашег савременог језика – систем месних падежа. *Годишњак Филозофског факултету у Новом Саду* II (1957): 145–158.
- Ивић, Милка. Систем предлошких конструкција у савременом српскохрватском језику. *Јужнословенски филолог* XXII (1957–1958): 141–166.
- Ивић, Павле. *Српскохрваїски дијалектїи. Њихова сїруктїура и развој. Оїшїа размашрања и шїокавско наречје* [Целокупна дела III]. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1994.

- Ивић, Павле. Српски дијалекти и њихова класификација. *Зборник Маџице српске за филологију и лингвистику* XL1 /2 (1998): 113–132.
- Ковачевић, Милош. Префиксација и њен утицај на форму и семантику синтагме. *Научни саопштења слависта у Вукове дане* 16 (1986): 119–129.
- Милорадовић, Софија. *Ујошреба њадежних облика у говору Параћинског Поморавља. Балканистички и етномиграциони аспекти*. Београд: Етнографски институт САНУ, 2003.
- Павловић, Слободан. *Детерминативни њадежи у говору северозајадне Боке*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2000.
- Павловић, Слободан. *Детерминативни њадежи у сјаросрпској њословнојравној њисменосији*. Нови Сад: Матица српска, 2006.
- Петровић, Драгољуб. О говору Змијања. IV део. Синтакса. *Зборник Маџице српске за филологију и лингвистику* XV/2 (1972): 151–211.
- Пижурица, Мато. Употреба падежа у говору Роваца. *Прилози њроучавању језика* 3 (1967): 141–176.
- Пипер, Предраг. Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском језику. *Прилози њроучавању језика* 13–14 (1977–1978): 1–51.
- Пипер, Предраг. Семантичке категорије у простој реченици: Синтаксичка семантика. Милка Ивић (ред.). *Синџакса савременога српског језика. Просџа реченица*. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 2005: 575–982.
- Ружић, Владислава. Проста реченица као синтаксичка целина. Милка Ивић (ред.). *Синџакса савременога српског језика. Просџа реченица*. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, 2005: 477–571.
- Симић, Радоје. Синтакса левачког говора. I. Употреба падежних облика. *Српски дијалектџолошки зборник* XXVI (1980): 1–146.
- Симић, Зоран. Из лексике Гласинца. *Прилози њроучавању језика* 34 (2003): 219–309.
- Симић, Зоран. Преношење акцента на проклитику у говору Гласинца. *Probleme de filologie slavā* XII (2004): 131–136.
- Симић, Зоран. Вокалске особине у говору Гласинца. *Probleme de filologie slavā* XIII (2005): 147–157.
- Симић, Зоран. Маца Царан. О румунском утицају у говору Банатске Црне Горе. *Probleme de filologie slavā* XIV (2006): 151–163.
- ТАНАСИЋ, Срето. Слободан Павловић, *Детерминативни њадежи у говору северозајадне Боке* [Београд: Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, н.с., књ. 16. 2000]. *Јужнословенски филолог* LVIII (2002): 137–139.
- ФЕЛЕШКО, Казимјеж. *Значења и синџакса српскохрватског џенијива*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Вукова задужбина – Орфелин, 1995.

*

- ВАТИСТИЋ, Tatjana. *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*. Београд: Institut za srpskohrvatski jezik SANU, 1972.
- КЛИКОВАС, Duška. *Semantika predloga: studija iz kognitivne lingvistike*. Београд: Filološki fakultet, 2000.
- ПИПЕР, Предраг. *Jezik i prostor*. Београд: Biblioteka XX vek, 2001.

Zoran Simić

 SPATIAL LOCALIZERS IN THE HOUSE AND HOUSEHOLD LEXIS
 IN THE VERNACULAR OF GLASINAC

Summary

The author analyzes the conceptualization of notions in the area of house and household, which function as spatial localizers, and which have been recorded in the vernacular of Glasinac (east Bosnia). Depending on the part of the object used, whether the inside or the outer part, as well

as their spatial concept, the localizers are blocked by the prepositions $U \sim NA$ in locative and accusative cases, and by $IZ \sim S(A)$ in genitive. The problem of the distribution of these prepositions is found when they are no longer formal indicators of the localization by the interior or the surface of the localizer, i.e. when there is a different conceptualization of the localizer itself, due to its specific appearance (e.g. negligible difference between the inside/surface), specific features of the localization object, as well as due to the difference in the speaker's perspective (e.g. vertical axis).

Key words: Serbian language, dialectology, syntax and semantics of cases, spatiality, conceptualization, spatial localizers, the distribution of the prepositions $U \sim NA / IZ \sim S(A)$, Herzegovina-Krajina dialect, Glasinac.

Институт за српски језик САНУ
zosim04@yahoo.com